

Popülizm Destekçilerinin Siyasal Toplumsallaşması*

Arnd-Michael Nohl**

Özet

- 6 -

Popülizm neden bu kadar popüler? Sağcı protestolara odaklanan ancak bunların popülist karakterini analiz etmede başarısız olan araştırmaların gözden geçirilmesine dayanan bu makale, popülizmin açık bir tanımını siyasal sosyalleşmenin teorik kavramlarıyla birleştirmektedir. Bu teorik arka plan çerçevesinde makale, üç sağcı siyasi hareketin destekçilerinin siyasi sosyalleşmesini incelemektedir: Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Çay Partisi, Türkiye'deki iktidar partisi AKP ve Alman 'PEGIDA' göstericileri. Başka araştırmalarda kullanılmış nitel verilerin kapsamlı bir şekilde yeniden analiz edilmesi ve ayrıca grup görüşmelerinin yorumlanmasına dayanan bu çalışmanın sonuçları, birbirine zıt siyasi yönelimlerin benzer popülist politikaları destekleyebildiklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bu farklı yönelimlerin ortak olarak paylaştıkları özellik, temsili demokrasiye duyulan derin güvensizliktir.

Anahtar kelimeler: Popülizm, Siyasal Sosyalleşme, Çay Partisi, Siyasal Rol Yönelimi, Dünya Görüşü (Weltanschauung)

* *Political Socialization of Populism Supporters*

** Prof. Dr., Helmut Schmidt Üniversitesi, Hamburg/Almanya, nohl@hsu-hh.de

Abstract

Why is populism so popular? Based on a review of previous research that focuses on right-wing protest, but fails to analyze its populist character, this paper combines a clear definition of populism with theoretical concepts of political socialization. Against this theoretical background, the paper examines the political socialization of the supporters of three right-wing political movements: the Tea Party in the United States, the Turkish ruling party AKP, and the German 'PEGIDA' demonstrators. An extensive re-analysis of published qualitative data, as well as the interpretation of focus groups, reveals sharply contrasting political role-orientations that lead to the support of populist politics. However, one feature that is unanimously shared is a deep mistrust in representative democracy.

Keywords

Populism, Political Socialization, Tea Party, Political Role Orientation
Weltanschauung

Gregor: Tuhaf olan şey burjuva hükümetinin burjuvaziden faturayı ödemesini istemesi ve ardından SPD'nin [Sosyal Demokratlar; Yazar] tam tersi şekilde hareket etmesi. Aslında bir seçmen olarak, eğer belirli bir şeyi hedefliyorsanız, kime oy vermeniz gerektiğini hiç bilmiyorsunuz. Hiç güveniniz yok.

Conny: Evet, bu doğru. Artık kimseye oy veremezsiniz!

Yukarıdaki karşılıklı konuşmada Gregor, Conny'nin de desteğiyle, burjuvaziye görünüşte dezavantajlı duruma düşüren muhafazakâr Alman Şansölyesi Helmut Kohl hükümeti ile refah devletini budayan reformlarıyla sonraki sosyal demokrat hükümetin belli bir anlamda aynı olduğunu savunmaktadır. Yukarıdaki sözler okuyucuyu şaşırtmasa da Gregor, Conny, Marie ve Dirk daha sonra metaforik olarak meselenin özüne geliyorlar:

- 8 -

Marie: Kendi çevrem dışında kendimi hep güçsüz hissettim. Hep aynı fikirdeydik ama hiçbir yerde ifade edemiyorduk. Ve işte bu PEGIDA... bizim için bir şans.

Conny: Evet.

Dirk: Bir kurtuluş gibiydi, bir patlama gibiydi.

Dirk, Conny, Marie ve Gregor, 12 Ocak 2015'te gerçekleşen ve daha sonra tekrar değineceğim sağ popülist PEGIDA (Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar) gösterilerinin katılımcılarıyla. Bu kişilerin deneyimlerini ve yönelimlerini analiz etmek ilginç bir soruya bir cevabın bulunmasına yardımcı oldu: Popülizmi bu kadar popüler kılan nedir?

Popülizm tartışmalarında akademik ilginin odağında genellikle sadece popülist siyaset yer almaktadır. Ancak yetişkin eğitimi için, örneğin siyasi eğitim çerçevesinde sadece popülist siyasetle ilgilenmek yeterli

değildir. Popülizmin destekçileri yetişkin eğitiminin hedef kitlesi olduğu ölçüde, popülizmin cazibesinin sosyal nedenlerini de göz önünde bulundurmalıdır. Popülizmin neden bu kadar popüler olduğu, yani popülist politikacıların neden hükümetleri etkileyecek ve hatta ele geçirecek kadar popüler olduğu sorusuna bilimsel açıklamalar getirmek için ise çok az sayıda inceleme yapılmıştır. Bu incelemelerden üçünü tartışacağım ve sadece popülizmi destekleyen grupları belirlemenin değil, aynı zamanda bu grupların tutumlarının popülist özelliklerini analiz etmenin de ne kadar önemli olduğunu göstereceğim. Böyle bir yaklaşımı geliştirmek amacıyla, siyasi sosyalleşme üzerine bazı düşünceleri popülizmin net bir tanımıyla birleştireceğim. Bu siyasi sosyalleşme teorisinin, ki bu teori yetişkin eğitimi süreçlerini tanımlamasa bile, teorize ettiği süreçler, yetişkin eğitiminin başlayabileceği ön koşulları oluşturmaktadır. Bu teorik arka plan çerçevesinde, popülizmin bir siyasi rol yönelimi sorunu olarak anlaşılabilirliğini göstereceğim. Bu ve diğer teorik kavramlarla, öncelikle ABD'deki sağ popülizm ve Türkiye'deki İslami popülizm üzerine, yani Çay Partisi ve Erdoğan'ın Adalet ve Kalkınma Partisi'nin takipçileri üzerine yapılan bazı nitel-ampirik çalışmaları yeniden analiz edeceğim. Bu iki siyasal hareketin takipçilerini karşılaştırdığımızda, tamamen farklı siyasal toplumsallaşma örüntülerinin popülist siyasetin savunulmasına yol açabileceği ortaya çıkmaktadır. Almanya'da sağ popülizmi destekleyenler, daha doğrusu PEGIDA göstericileri incelendiğinde ise üçüncü bir siyasal toplumsallaşma örüntüsü ortaya çıkmaktadır. Tüm bu popülist siyaset destekçilerinin ortak özelliği, temsili demokrasinin mekanizmalarına güvenmemeleridir. Yetişkin eğitiminin kendi pratiğinde dikkate alması gereken nokta, tam da temsili demokrasi kurumlarına duyulan bu güvensizliktir¹.

- 9 -

¹ Bu çalışmanın dayandığı teorik değerlendirmeleri ve ampirik analizleri Almanca bir kitapta ayrıntılı olarak sundum (bkz. Nohl, 2022a).

Popülizmin popülerliğini açıklamanın üç yolu

Popülizmi açıklamak için şimdiye kadar üç yol izlendi. Rodrik (2018) ve Manow (2018) tarafından geliştirilen ve *politik ekonomiye* dayanan ilk açıklayıcı yaklaşımın odağında *küreselleşme* yer almaktadır. Varsayım, sınırların kalkmasının belirli sosyal gruplar, özellikle de işçiler üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu ya da en azından bu sosyal grupların işleri ve ücretleri için olası risklerden korktuklarıdır. Ancak Rodrik ve Manow'un istatistiksel hesaplamalar yoluyla gösterdiği gibi, bunun ülke ve bölge bazında farklı etkileri oldu. Refah devletinin küreselleşmenin sonuçlarını hafiflettiği ancak aynı zamanda yeni göçmenler de dahil olmak üzere herkese açık olan yerlerde (Almanya'da olduğu gibi) küreselleşme, sağcı popülizmin artmasına neden olmaktadır. Mülteci akınından ziyade benzer durum, işgücü göçünün düşük ücretli sektörlerde çalışan yerel halk üzerinde baskı oluşturduğu Büyük Britanya gibi ülkelerde de gözlemlenebilir. Öte yandan, refah devletinin yeni göçmenleri dışladığı ancak ülkelerin ihracat odaklı olmadığı yerlerdeki insanlar, öncelikle malların ve sermayenin küreselleşmesini protesto etmekte ve sol popülizme bağlı kalmaktadır. Bu tür geniş hipotezlerde yapılan aşırı genellemelerin yanı sıra, bu politik ekonomi yaklaşımının en temel sorunu, ekonomik risklerin ve bu risklerden etkilenenlerin algılarının otomatik olarak ekonomik çıkarlara ve bunlarla ilgili popülist politik tercihlere bağlandığını varsaymasıdır. Ancak ne Rodrik (2018) ne de Manow (2018) (potansiyel) ekonomik dezavantajların popülist siyasi tercihlere nasıl dönüştüğünü açıkladılar.

İkinci açıklayıcı yaklaşım muhtemelen ekonomik risklerin önemini tamamen reddetmez ancak kararlı bir şekilde ilk açıklayıcı yaklaşımda dikkate alınmayan sürece, yani ekonomik ve diğer sorunların ilgili çıkarlara ve daha sonra da siyasi görüşlere dönüştüğü sürece odaklanmaktadır. Yaklaşımını *politik psikolojiye* dayandıran Dubiel'e (1986) göre, politik tercihleri sadece rasyonel (örneğin ekonomik olarak

da rasyonel) bir akıl yürütmenin ya da irrasyonellik ve manipülasyonun sonucu olarak görmek bir yanılgı olacaktır. Çünkü rasyonel kararların ortaya çıkışı her zaman “aslında bireyin psikolojik derin katmanlarını yönlendiren ahlaki potansiyelleri” de içerecektir (1986: 88). Dubiel'in “politik öznellik” olarak adlandırdığı bu potansiyeller, toplumsal istikrar zamanlarında egemen düzen tarafından kontrol altında tutulur. Öyle ki protestolar bile bu düzenin söylemini kullanır. Ancak krizlerle dolu değişim zamanlarında, belirli toplumsal gruplar arasında “kolektif kırgınlık deneyimleri” ortaya çıktığında, bu politik öznellik kuşatılmışlığından kurtulur ve “yönsüz bir potansiyele bürünür”. Dubiel'in Goodwyn'e (1978) atıfta bulunarak “popülist an” (“populist moment”; Dubiel, 1986: 90) olarak adlandırdığı şey budur.

Popülizmin popülaritesini açıklamaya yönelik üçüncü yaklaşım, popülist anın taşıyıcısı haline gelen bu toplumsal grupların kuramsal olarak en iyi nasıl anlaşılacağı sorusuyla ilgilenmekle kalmaz, aynı zamanda bu toplumsal grupların toplumdaki konumunu analiz etmeye çalışır. Koppetsch (2019), öncelikle Bourdieu'nün terimlerine geri dönen, ancak Elias ve Scotson ile belirleyici bir noktada genişletilen bir yaklaşım sundu. Koppetsch'e göre, sağ popülizm (ki yazar sadece buna atıfta bulunuyor) “ekonomik dağıtım mücadeleleri” (2019: 38) ile değil, “yatay konumlanma rekabeti” (2019: 121; vurgu bana ait) ile ilgilidir. Küreselleşme, toplumsal sınıfların kozmopolit ve geleneksel yönelimli çevrelere bölünmesine yol açtı; birincisi, artık sembolik düzene hükmederken, üst sınıflardan alt sınıflara kadar geleneksel çevreler değersizleştirilmiştir. Bu geleneksel çevrelerin ortak noktası, Koppetsch'in de belirttiği gibi, ister ekonomik ister sembolik kayıplardan kaynaklansın, “aşağıya doğru hareket eden bir sosyal yörünge”dir (2019: 142). Koppetsch bu toplumsal ayrışmaların kendini, örneğin “Almanya için Alternatif Partisi” veya “PEGIDA”nın İslam karşıtı sokak protestoları tarafından körüklenen ve tekrar tekrar yeniden üretilen “gücenme”de ya da “hınç”da (“resentment”) ifade

ettiğini ortaya koyar. Koppetsch'e göre, gücenme/hınç yoluyla “özne yenilgiyi kabul etmekten kaçınabilir” (2019: 152) ve “statü kaybını sembolik muhalefete” dönüştürebilir (2019: 153). Böylece, sağ popülizm küreselleşmede bozulan çevrelerin “kolektif olarak yeniden egemen kılınmasını” sağlar (2019: 172).

Bu açıklayıcı yaklaşım, odaklanılan çevreleri sağa yönelten şeyin ne olduğu sorusuna ilişkin teorik karmaşıklığı ve ikna ediciliğiyle etkileyici olsa da, Koppetsch (2019) bu protesto hareketlerini *popülist* kılan şeyin ne olduğu (özellikle hangi habitus kümelenmelerinin insanları popülizme ittiği) temel sorusuna cevap vermemiştir². Bu sorun diğer iki açıklayıcı yaklaşım için de geçerlidir. Rodrik (2018) ve Manow'un (2018) politik ekonomi yaklaşımı, küreselleşmenin bir sonucu olarak belirli toplumsal grupların maruz kaldığı ekonomik risk ve dezavantajlara işaret etse de, bunun onları neden popülizm yönelimli yaptığını açıklamamaktadır. Dubiel (1986), toplumsal değişim sürecinde insanların nasıl egemen düzenin çemberi dışına çıktıklarını ve protestolarını dizginlenemez bir şekilde dile getirdiklerini ikna edici bir şekilde analiz etti. Ancak, bu protestonun neden ve ne ölçüde popülist hale geldiği belirsizliğini korumaktadır.

Popülizm destekçilerinin ampirik analizlerini kullanarak genel olarak sağcı veya solcu bir siyasi duruşun ötesinde veya bunlara ek olarak *popülizme* nasıl yöneldiklerini sormak önemlidir. Popülizmin neden bu kadar popüler olduğu ancak popülizmi, her bir vakada uğruna mücadele edilen siyasi duruştan ayırt edilebilen bir olgu olarak inceleyerek – bu da popülizme eğilim duyan deneyim ve yönelimlerin incelenmesi anlamına gelir – açıklanabilir.

² Bu noktada, bu yaklaşımın ne ölçüde Koppetsch'in düşüncelerine dayandığının açık olmadığını da belirtmek gerekir. Çünkü bu çalışmada büyük çapta intihal yapıldığı kanıtlanmıştır.

Siyasi rol yönelimleri sorunu olarak popülizm

Ampirik analiz, popülizmin popülaritesini ayrı olarak inceleyebilmek için onun temel özelliklerini tanımlayan ve bir sosyal grubun siyasi duruşu (siyasi dünya görüşü anlamında, ister soldan ister sağdan olsun) ile popülizmi ayırt edebilen teorik bir temele ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle bu noktada, popülizmin taşıyıcı gruplarının analizini teorik olarak destekleyen bir popülizm tanımı gerekiyor.

Bir fikir ve modus operandi olarak popülizm

Popülist siyaset üzerine yapılan sayısız araştırma arasında Mudde ve Müller'in çalışmaları, tanımlarının netliği açısından öne çıkmaktadır. Mudde (2004: 543) popülizmi, “toplumu nihai olarak 'saf halk' ve 'yozlaşmış elit' olmak üzere iki homojen ve antagonistik gruba ayrılmış olarak gören ve siyasetin halkın *volonté générale*'sinin (genel irade) bir ifadesi olması gerektiğini savunan bir ideoloji” olarak tanımladı. Seçkinler ve halkın bu şekilde karşı karşıya getirilmesi, her türlü çoğulculuğa ters düşmekte ve halkın homojenleştirilmesine yol açmaktadır (bkz. Mudde, 2017: 10). Bu durum, popülistlerin temsili demokrasiye karşı olmadıklarını ancak “sadece kendilerinin meşru temsilci olduklarında” ısrar ettiklerini vurgulayan Müller (2017: 101) tarafından daha da detaylandırıldı. Ona göre, sadece diğer muhalif partiler gayrimeşrulaştırılmamakta, aynı zamanda nüfus düzeyinde de “popülistlerin 'gerçek halk' sembolik inşasına uymayanlar da dışlanmaktadır” (2017: 106).

Ancak, popülistlerin muhalefet etmek yerine yönettikleri devletlere bakıldığında, temsili demokrasi anlayışlarının (en iyi ihtimalle) aşınmış olduğu ortaya çıkar. Popülist siyasi partilerin, iktidara geldikleri ülkelerde “partizan olmayan bürokratik pozisyonlar olması gereken” (Müller, 2017: 44-45) pozisyonları destekçileriyle işgal ettikleri görülmektedir. “Devleti sömürgeleştirme ya da işgal etme” (2017: 44) eğilimlerinin yanısıra, yargı ve medyanın bağımsızlığını zedeleyen

kuvvetler ayrılığına yönelik saldırıları da açıkça gözlenebilmektedir. Devletin işgali ve yargının partizanlığının yanı sıra üçüncü bir unsur olarak “elitlerin kitlesel siyasi destek için maddi ve manevi çıkar alışverişinde bulunması” (2017: 46) anlamında “kitlesel kayırmacılık” da söz konusudur.

Popülizmi biçimsel olarak tanımlamaya yönelik bu girişim 'düşünsel bir yaklaşım' (Mudde, 2017: 14) olarak adlandırılrsa da, burada tanımlanan şey aslında bir “*siyaset tarzı*”dır (Manow, 2018: 24; vurgu bana ait); yani siyasi meseleleri ele almanın pratik bir yoludur. Popülistler, seçkinler ile homojen olarak algılanan bir halkın karşı karşıya getirilmesini, çoğulculuk karşıtlığını ve güçler ayrılığının altını oymayı siyasi fikirler olarak savunmaktadır. Ancak hepsinden önemlisi, bu tanımlayıcı özellikler popülistlerin muhalefet ve iktidardaki siyasi eylemlerine bir *modus operandi* (bir eylem tarzı) olarak nüfuz etmektedir. Dolayısıyla popülizm bir fikirler bağlamı ve bir siyasi *modus operandi* olarak görülebilir.

- 14 -

Siyasal Toplumsallaşmanın Sonuçları Olarak Siyasal Weltanschauung ve Rol Yönelimleri

Popülist karaktere sahip olan sosyal gruplara analitik bir yaklaşım geliştirmek için onları diğer siyasi pozisyonlardan ayırmak gerekmektedir. Bunu, burada sadece kısaca özetlenebilecek bir *siyasi sosyalleşme teorisi* aracılığıyla yapmak istiyorum³. Bu siyasi sosyalleşme teorisi bir taraftan popülizmin ötesinde analizler için kullanılabilir kadar *genel*, diğer taraftan popülist olguya ampirik erişim sağlayacak kadar da *spesifik* olmalıdır.

Birçok geleneksel kuramsal yaklaşımda siyasal sosyalleşme öncelikli olarak devlete karşı sorumlu vatandaşların toplumsal inşası olarak ele

³ Kendisi için ilişkisel bir teorinin ilkelerini (bkz. Emirbayer 1997; Kasapoğlu 2016; Grundmann ve Höppner 2020) benimseyen bu siyasi sosyalleşme teorisi hakkında ayrıntılı olarak Nohl (2022a)'ya bakınız.

alınmaktadır (bu eleştiri için bkz. Dehnavi, 2013: 74). Oysa siyasal sosyalleşmenin tüm boyutlarıyla kavranabilmesi için verili kurumsal normların nasıl içselleştirildiğinin ötesine geçerek, insanların siyasi eylemlerine yön veren, başka bir deyişle kolektif kararların hazırlanmasında ve hayata geçirilmesinde kendilerine biçtikleri rolleri nasıl edindiklerini belirleyen sosyalleşme deneyimlerine bakılmalıdır⁴. Bu aynı zamanda onların neyin kararlaştırılabileceğine ve neyin kararlaştırılması gerektiğine ilişkin spesifik görüşlerini de içerir.

Kolektif olarak bağlayıcı kararların hazırlanması ve hayata geçirilmesi siyasi kurumlarda gerçekleştiği ölçüde, sosyalleşme, bu kurumlara ilişkin siyasi rollerle ilgilidir. Roller sadece üstlenilen değil, aynı zamanda şekillendirilen roller olduğu için (Turner 1962: 22), bu karşılıklı ilişkinin belli bir biçiminin alışkanlık haline getirilerek yerleştiği *siyasi rol yönelimlerinden* bahsediyorum.

Buna karşılık, neyin kararlaştırılabileceğine ve neyin kararlaştırılması gerektiğine dair spesifik görüş, alışkanlık haline getirildiği takdirde, *siyasi bir "dünya görüşü"* („Weltanschauung“; Mannheim, 1960: 50; vurgu bana ait) olarak tanımlanabilir. Burada söz konusu olan, "kişinin bir şeyi nasıl gördüğü, onunla ilgili neyi kavradığı ve düşüncesinde bu durumu nasıl inşa ettiğidir" (1960: 244). Siyasi dünya görüşü "sembolik düzen"le yakından bağlantılıdır (Bourdieu 2015), çünkü birincisi, ikincisinin hangi yönünün sorunsallaştırıldığına, yani neyin verili olarak ele alındığına ve diğer yandan neyin karar verilebilir ve karara ihtiyaç duyan olarak tematikleştirildiğine göre oluşturulur.

Siyasi rol yönelimlerinin yanı sıra siyasi dünya görüşlerinin ortaya çıkışı, çocukların kolektif olarak bağlayıcı kararlara katıldıkları – başlangıçta genellikle hala proto-politik bir çerçevede, örneğin ailede –

⁴ Burada siyasal ya da siyasal iletişimi, bir kolektifi bağlayan kararlar (ve onların hazırlanması) olarak tanımlayan Nassehi (2003)ye gönderme yapıyorum.

veya bunlardan dışlandıkları ilk anlamlı etkileşim deneyimleriyle (bkz. Mead 1948) başlar. Kişinin sosyalleştiği diğer insanlarla (farklı çevrelerde, örgütlerde ve kurumlarda) farklı ilişkiler içinde olması nedeniyle, sosyalleşme deneyiminin kesintisiz bir sürekliliği olduğu varsayılamasa bile, hem karar alma biçimi hem de neyin karar alınmasına ihtiyaç duyulduğunun ve dolayısıyla siyasi olduğunun değerlendirilmesi açısından önceki deneyimler, daha sonraki siyasi rol yönelimleri ve dünya görüşleri için önemli bir temel oluşturur. Siyasi rol yönelimleri ve Weltanschauung birlikte, sistematik olarak hiç kullanmamış olsa da Bourdieu'ye atıfta bulunan bir terim olan *siyasi habitus* olarak adlandırılabilir.

Tüm bunların popülizmle ne ilgisi var? İster sağcı, ister solcu, isterse İslamcı bir dünya görüşüyle bağlantılı olsun, popülizmin tüm tonlarının, temsili demokrasinin altını oyduğu düşünülürse, bunun öncelikle demokrasinin kurumsal yapısıyla bağlantılı ve ona demir atmış siyasi rollerin belirli bir şekilde oluşmasıyla ve ancak ikincil olarak bir dünya görüşü anlamında belirli bir siyasi konumla ilgili olduğu anlaşılır. Şimdi ampirik araştırmalar için ortaya çıkan soru şudur: Popülizm destekçileri hangi siyasi rol deneyimlerine ve yönelimlerine sahiptir? Ve bu rol yönelimleri hangi siyasi dünya görüşleriyle birleşerek bir siyasi habitus oluşturmaktadır?

Çay Partisi'nin (ABD) ve AKP'nin (Türkiye) Destekçileri

Bir sonraki bölümde analiz edeceğim PEGIDA göstericileri hakkındaki ampirik verilere ek olarak ABD'deki Çay Partisi ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın AKP'si hakkında yapılmış olan ampirik-nitel incelemeleri de çalışmaya dahil ettim. İlginçtir ki, bu incelemelerin yazarlarından hiçbiri, bu siyasi oluşumların popülist karakterini ele almadı. Bu araştırmaların yayınlanmış nitel verilerini, kısmen ilgili araştırmanın teorik çerçevesine aykırı olarak, siyasi rol yönelimlerine odaklanarak yeniden yorumlamaya çalıştım. İlk olarak

Çay Partisi'nin takipçilerini, ardından da AKP'nin taraftarlarını inceliyorum.

Asgari hükümet müdahalesi: Çay Partisi destekçilerinin temel siyasi rol yönelimi

Çay Partisi destekçileri üzerine yapılan çalışmalar oldukça farklı sosyal grupları ele almaktadır: Nils Kumkar (2018), çoğu küçük burjuvaziden gelen Çay Partisi'nin coğrafi olarak tasnif edilmemiş aktivistlerini sorgulamak için grup görüşmeleri ve anlatı görüşmeleri kullanmıştır. Arlie Russell Hochschild (2016), Louisiana'nın petrokimya endüstrisinin hakim olduğu bir bölgesinde yaşayan, sosyoekonomik olarak çok farklı konumlarda bulunan ve çoğunlukla siyasi olarak aktif olan Çay Partisi destekçilerinin etnografisini sundu. Katherine Cramer (2016), Wisconsin Valiliği için Çay Partisi destekli bir adayın kırsal kesimdeki, çoğunlukla yoksul seçmenlerini etnografik olarak araştırdı. Bu noktada, bu çalışmaların metodolojik ve teorik ana hatlarını ve yazarların sunduğu şekliyle ampirik sonuçlarını tartışmaktan kaçınıyorum ve yayınlanmış ampirik verilerinin sosyalleşme teorisinden ilham alan yeniden analizine odaklanıyorum.

Kumkar (2018), Hochschild (2016) ve Cramer (2016) tarafından incelenen Çay Partisi destekçilerinin tamamı, siyasi kurumlara ve bu kurumlara ilişkin rollere dair belli bir yorumlama yönelimi göstermektedir. Bu yorum, devlete sadece topluma asgari müdahale hakkı tanımaktadır. Bu, refah programlarının yanı sıra devletin (örneğin ekonomi üzerindeki) regülasyonunun da reddedilmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, tüm bu Çay Partisi destekçileri toplumun geniş alanlarını kamusal olmayan işler olarak algılamakta ve bu nedenle de siyasi kararlara konu olmamaları gerektiğini düşünmektedirler. Bunun kendisi siyasi bir karar olduğu için (yani bir şeyi siyasi olarak görmeme kararı) burada siyasi rol yöneliminden bahsedilebilir.

Bu siyasi rol yöneliminin bir örneği, Hochschild'in (2016: 185-188) özellikle petro-kimyasallardan kaynaklanan çevre kirliliğinden büyük ölçüde muzdarip bir eyalet olan Louisiana'da bir çevre aktivisti ile bir Çay Partisi destekçisi arasında kaydettiği bir anlaşmazlıkta belgelendi. Anlaşmazlık, etilen diklorürün (EDC) nüfuz ettiği alümina nedeniyle çökme tehlikesi bulunan bir köprünün inşasına ilişkin sorunlarla ilgilidir. Çay Partisi destekçisi Donny, boru hattından EDC sızan şirketi savunarak, şirketin boru hattının sızıntı yapacağını o anda bilemeyeceğini ileri sürer. Mike ise o dönemde uzmanlar tarafından yapılan uyarılara atıfta bulunmaktadır. Daha sonra tartışma esaslı bir hal alır. Donny genellikle risk almayı savunmaktadır: “Pek çok iyi şey, insanlar risk almaya cesaret ettikleri için gerçekleşiyor. Tüm bu çevresel düzenlemelerle çok temkinli davranıyoruz” (Hochschild, 2016: 186'dan alıntılanmıştır). Donny, olası çevresel zararları kamusal bir mesele olarak görmediğini ve bu tür riskleri siyaset dışı olarak değerlendirdiğini, orada bulunanların alkışları eşliğinde açıkça ifade ediyor: “Düzenlemeler çimento gibidir: Yere koyarsınız, sertleşir ve sonsuza kadar orada kalır.” Daha sonra şöyle diyor: “Her şey düzenleniyor. Hepimiz çimentonun içinde sıkışıp kaldık” (Hochschild, 2016: 186'dan alıntılanmıştır).

- 18 -

Tıpkı siyasi rol yöneliminin hayal kırıklığına uğratıldığına dair şikayette belirginleşmesi gibi benzer bir rol yönelimi de, Obama yönetiminin politikaları tarafından (sözde) olumsuzlandığı için sosyal ve toplumsal siyaset alanında belirginleşmektedir. Kumkar (2018) ve Hochschild (2016), Çay Partisi destekçilerinin prensipte sadece her bireyin kendi 'Amerikan rüyası'nın peşinden gitme olasılığının koşullarını garanti eden yalın bir devleti nasıl savunduklarını göstermiştir. Hochschild (2016) beş biyografik portre kullanarak insanların devlet desteğine duyulan gerçek ihtiyaç ve devlet müdahalesinin reddi paradoksunu nasıl yaşadıklarını ampirik olarak göstermiş, bu portreler aynı zamanda bu siyasi rol yöneliminin bu

insanların kolektif siyasi sosyalleşmesine ne kadar derinden bağlı olduğunu ortaya koymuştur.

Kumkar'a (2018) göre, kişinin kendine ait bir ev satın alması, özellikle küçük burjuvazi açısından kişisel Amerikan rüyasının gerçekleşmesinin bir parçasıdır. Kumkar'ın görüştüğü kişiler, 2008'deki büyük finansal krizde evlerini kaybetmemişlerdi ancak yokluk yıllarında çok çalışarak edindikleri mülkleri emlak piyasasının çöküşü nedeniyle değerini büyük oranda kaybetmişti. Bu kişiler ayrıca, Obama yönetiminin otomotiv endüstrisini nasıl sübvans ettiğini ve özel banka iflaslarından etkilenen insanlara nasıl mali yardım sağladığını deneyimlediler. Çay Partisi destekçileri, bu ve aynı zamanda dezavantajlı sosyal gruplara (kadınlar, siyahlar, göçmenler) yönelik her türlü devlet desteği nedeniyle, sadece kendi yaşamları boyunca yaptıkları çalışmalarla değil, aynı zamanda hükümet tarafından da ihanete uğratıldıklarını hissettiler. Devlet tarafından desteklenen insanların “sıraya girmediklerini” ve kurallara uymadıklarını söylerken, kendilerini sanal bir kuyruğa girip Amerikan rüyalarının bireysel olarak gerçekleşmesini beklerken tassavur etmektedirler (bkz. Kumkar, 2018: 111-121; Hochschild 2016: 150). Çay Partisi destekçileri, bir grup görüşmesinden yapılan aşağıdaki alıntıda da belirtildiği gibi, hükümet destekli bu sıra kesmeyi, kendilerini “korku ve öfke” içine sokan 'yeni standartların' oluşturulması olarak deneyimlemektedirler:

„Evet, bence bu biraz da korku ve öfkenin bir bileşimi. Çünkü hukukun üstünlüğü gibi şeyleri sarsmaya ve yeni standartlar yaratmaya başlıyorsunuz. Eğer anayasanın yaşayan, nefes alan bir belge olduğunu ve anayasada gerçek bir temel olmadığını söylemeye başlıyorsanız ve yeni kurallar koymak isterseniz - o zaman bizi ne BAĞLAR? [...] Bu, herhangi bir politikacının ya da herhangi birinin istediği her şeyi yapabileceği ve bunun hiçbir sonucunun olmayacağı anlamına gelir. Ve BU bir kez olduğunda, (.) bilirsiniz, kaos olur. Ve

artık kimse güvende değildir. Kendiniz, kişisel malınız, aileniz güvende değilsiniz, büyümek için herhangi bir fırsatınız yok, yani bence bu da büyük bir korkuydu, bu yüzden Çay Partisi'ne katılan pek çok yaşlı insan görüyorsunuz. Çünkü (.) inşa ettikleri her şeye bakıyorlar. Çocukları ve torunları için var olduğunu düşündükleri tüm güvencelere. Ve kelimenin tam anlamıyla gözlerinin önünde yok oluşlarını izliyorlar.“ (Kumkar, 2018: 120'den alıntılanmıştır)

Kolektif olarak onaylanan bu ifade, devletin sadece bireysel başarı imkanının koşullarını („büyümek için ... fırsat“) garanti edebileceği yönündeki siyasi rol yöneliminin yanı sıra, kişinin kendi çocuklarına ve torunlarına fayda sağlayan hayatı boyunca zarf ettiği çabasının, düşük emlak değerleri ve dezavantajlı sosyal grupların teşvik edilmesi nedeniyle artık „yok“ olduğu inancını da ortaya koymaktadır. Ayrıca müdahaleci, koruyucu devlet politikasının „anayasa“dan bir sapma olarak görüldüğünü çünkü anayasanın „yaşayan, nefes alan bir belge“ değil, toplumun uyumunu garanti eden „gerçek bir temel“ olduğunu belgelemektedir. Burada Çay Partisi destekçilerinin kendi siyasi rol yönelimleri – yani siyasi kurumların işleyişine dair kendi görüşleri – kutsal kılınmakta, rakip yorumların ve rol tasarımlarının meydan okumalarına karşı bağışıklık kazandırılmaktadır.

Ancak eğer Obama yönetimi aracılığıyla siyasi rolleri şekillendirmenin ve devletin siyasi temellerine atıfta bulunmanın diğer biçimleri ön plana çıkarsa, Çay Partisi aktivistlerinin siyasi kurumların bu rakip yorumuyla tartışmaya girmeleri mümkün değildir. Washington'daki seçkinlerin önde gelen bir temsilcisi olarak Obama'nın yönetim biçimi basitçe yanlış ve sapkın olarak algılanmaktadır. Tam da bu „yanlış“ siyasi rol belirleme, Çay Partisi aktivistlerinin anlayabileceği rol yorumları temelinde ortaya çıkmadığı için, sadece „kötülüğün“ kendisi tarafından motive edilmiş gibi gözükebilir. Obama'nın etrafında dolanan komplo teorilerinin çıkış noktası da tam olarak budur (bkz. Kumkar, 2018: 123-128; Hochschild, 2016: 139).

Bu siyasi rol yönelimlerini popülizm destekçisi kılan nedir? Çay Partisi destekçilerine göre, hükümetin toplumsal hayata müdahaleleri kendi siyasi rol yönelimlerine sürekli olarak karşı çıkmaktadır. Ve hükümet aygıtıyla bağlantılı olan herkes, onlara, gerçek halk olarak isyan etmeleri gereken elitler olarak görünür.

Rol yönelimi olarak devlete bağlılık ve devletin işgali: Erdoğan'ın takipçileri

Onlar da popülist siyasete ses verseler de, AKP ve lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın destekçileri Çay Partisi aktivistlerinden farklıdır. Bunun nedeni kısmen, Çay Partisi araştırmalarının henüz muhalefette olan bir siyasi grubu ele alması, Türkiye bağlamında ise saha araştırması 2012'den sonra, yani AKP'nin 10 yıldan uzun bir süredir iktidarda olduğu bir dönemde yapılan araştırmaları kullanmamdır. En geç 2012 yılına gelindiğinde, bu iktidar partisi ilk liberal reformlarını geride bırakmış, hatta tersine çevirmiş ve parti lideri ve hükümetin başbakanı Erdoğan'ın popülist çizgisine giderek daha fazla bağlanmıştı. Dolayısıyla burada mercek altına alınan insanlar, iktidardaki popülistleri desteklemektedir. Bu kişiler Sevinç Doğan (2017), İrfan Özet (2019) ve Aksu Akçaoğlu (2019) tarafından etnografik bir yaklaşımla, habitus kavramı etrafındaki bir teorik çerçeveye, katılımcı gözlem, belge analizi ve çok sayıda mülakatla incelenmiştir. Özellikle Doğan'ın (2019) AKP'nin yerel düzeydeki işleyişine adanmış analizi, bir dizi siyasi rol yönelimini ortaya koymaktadır.

Bu vakada, Çay Partisi'nin tam aksine, en önemli rol yönelimi Müller'in (2017: 44) kamu hizmetinin parti üyeleri tarafından işgal edilmesi olarak tanımladığı durumun çok ötesine geçen bir devlet işgalidir. AKP bunu araştırmaların yapıldığı zaman daha ziyade belediye düzeyinde kendi kitlesine ekonomik ve sembolik avantajlar sağlamak için kullanmaktaydı. Nitekim Doğan (2017: 214-225), Erdoğan 1994'te İstanbul'a belediye başkanı olduğunda, önce şehir yönetiminin hizmetlerine giren ve daha sonra İstanbul'un bir ilçe meclisine üye olan

ve bunu (kamu ihaleleri yoluyla) nihayetinde tüm insan gücünü yoğunlaştırabileceği bir inşaat şirketi kurmakla ustaca ilişkilendiren bir mühendisin biyografisini analiz etmiştir.

Ancak siyasi roller sadece yüksek kişisel kazanç sağlamak için değil, aynı zamanda partiye fayda sağlamak için de tasarlanmaktadır. Örneğin, parti aktivistleri şehir yönetimiyle olan bağlantılarını kullanarak ilçenin yoksul sakinlerine şehir yetkililerine giden yolu göstermekte, AKP'ye sadık yetkililer de bu insanlara yardım etmektedir (bkz. Doğan, 2017: 230-231). Şehirden veya devletten gelen desteğin açık şekilde belli olmaması, AKP destekçilerinin siyasi sosyalleşmesinde bu siyasi rol yönelimiyle el ele giden kolektif bir deneyimden kaynaklanmaktadır.

Doğrudan ve zorlayıcı bir nedensellik ima etmeksizin, İslami hareketin iktidara gelmeden önce siyasi ve toplumsal kurumlardan dışlanma deneyimi, şimdi devleti bizzat işgal eden ters rol yöneliminin merkezi arka planı gibi görünmektedir. Üç çalışma da pek çok yerde devletten daha önceki yabancılığa atıfta bulunuyor (bkz. Akçaoğlu, 2019: 148) ki bu sadece ideolojik bir yabancılığa değil, aynı zamanda iş ve destek hizmetlerinden dışlanmayla bağlantılı çok pratik bir yabancılığa da atıfta bulunulmaktadır. Özet (2019: 54'ten alıntı), 1960'lardaki bir röportajdan alıntı yapıyor: „Müslüman olarak sadece bir hastanede temizlikçi olabiliyorduk. Doktor falan olamazdık“. Bu, resmi ayrımcılığa değil, özellikle dindar Müslümanlar olarak öne çıkan kişileri etkileyen gayriresmi dışlama mekanizmalarına atıfta bulunulmaktadır. Akçaoğlu (2019: 148) da, örneğin başörtüsü nedeniyle memuriyete girmesine izin verilmeyen bir öğretmenden bahsederek, tamamen örgütlü ayrımcılıktan bahsetmektedir. Bununla birlikte, AKP takipçilerinin siyasi sosyalleşmesi için yalnızca somut, yaşanmış dışlanma deneyimleri değil, aynı zamanda bunlardan kaynaklanan ve kendi devlet işgallerine meşruiyet kazandıran anlatı da önemlidir.

Devletin başkaları tarafından işgal edildiği ve dindar Müslümanların dışlandığı söyleminin arka planında, AKP'li bir ilçe başkanıyla yapılan görüşmeden yapılan aşağıdaki alıntı anlaşılır hale gelmektedir:

„En çok üzerinde durduğumuz husus, bu milletin iradesi. Bu milletin değerleri, kurulan rejim veya sistem adına ne dersek diyelim, eğer bu milletin iradesine saygısız ise [...], biz bunu [...] toptan reddediyoruz. [...] Herkes, buna askeri, polisi, mahkemesi, meclisi, bürokrati, aklınıza ne gelirse herkes, bu milletin iradesinin önünde – tabiri caizse – secde etmek zorundadır. Millet iradesinin üzerinde hiçbir şey tanımıyorum.” (Doğan, 2017: 97'den alıntılanmıştır).

Burada çeşitli siyasi rol yönelimleri ortaya çıkmaktadır: İlk olarak, „milletin iradesi“ tek tip olarak kabul edilmektedir. İkinci olarak, millet, devlet ve onun temsili demokrasi gibi siyasi işleyişi karşısında mutlaklaştırılmaktadır. Üçüncüsü, AKP'nin bu yöneticisi, zımnen halkın iradesini kendisinin bildiğini varsayarken, bunu diğer partiler için reddetmektedir.

- 23 -

Halkın iradesinin bu şekilde homojenleştirilmesi, mutlaklaştırılması ve temellük edilmesi, siyasi taleplerin formüle edilmesinin halka ya da en azından AKP tabanına bırakılmayıp ilgili üst parti komiteleri tarafından devralındığı siyasi rol yönelimleriyle el ele gitmektedir. Doğan'ın (2017: 91-94) ampirik olarak gösterdiği gibi, parti aktivistleri düzenli toplantılarda kendi siyasi görüşlerini ifade etmekten kaçınmakta ve öncelikle liderin anlatacaklarını dinlemektedir. Doğan bunu „yabancılaşma“ olarak tanımlasa da (2017: 91), bu insanların partiye bu kadar bağlı olmaları şaşırtıcıdır; örneğin, mahallelerine sıkı bir şekilde organize edilmiş ve titizlikle belgelenmiş ev ziyaretleri yapmaktadırlar. Parti tabanının, kelimenin muğlaklığı içinde 'adanmışlık' (devotion) olarak adlandırdığım bu rol yöneliminin iki bileşeni vardır. Birincisi, partinin üst birimlerinin ve liderlerinin iradesine teslimiyet; ikincisi ise, özellikle kadınlarda belirgin olan yüksek düzeyde bağlılık.

Bu, kolaylıkla liderlik kültü olarak tanımlanabilecek bir başka siyasi rol yönelimine karşılık gelmektedir. Akçaoğlu'nun (2019: 153) belirttiği gibi, “görüştüğüm herkes, Erdoğan'ın gördükleri gelmiş geçmiş en büyük lider”, “Türkiye'nin kahramanı, Müslüman dünyasının gururu” olduğu konusunda hemfikirdi. Erdoğan'a atfedilen bu büyüklük, Erdoğan'ın kökeninin halk tarafından doğrulanmasıyla bir kez daha artmakta ve aynı zamanda ulaşılabilir, gerçekteşirilebilir bir nitelik kazanmaktadır: “Erdoğan, Kasımpaşalı fakir bir ailenin oğlu olarak doğdu” (Akçaoğlu, 2019: 153'den alıntılanmıştır).

Parti aktivistleri bu liderlik kültüne kendi dokunuşlarını kattılar. Sadece Erdoğan'a tapmakla kalmıyor, aynı zamanda onun başarisının basit parti yeleri olarak gayretle çalışmalarına bağlı olduğuna da inanıyorlardı. Kendilerini „Erdoğan'ın sahadaki ayağı“ (Doğan, 2017: 93) olarak tanımlamaları, liderlik kültü ile öz-güçlendirmenin minyatür bir şekilde eşleştiği (liderin basit parti üyesinin faaliyetlerine bağlı olduğu) bir siyasi rol yöneliminden bahsetmek mümkün.

- 24 -

Burada başvurduğum incelemelerin yapıldığı zaman, AKP on yıldan uzun bir süredir iktidardaydı. Yine de bu destekçiler, Erdoğan'ın popülizmine yakınlık duymalarını sağlayan bir ülke eliti anlayışı geliştirdiler. Laik Türkler, özellikle de devlet aygıtına hakim oldukları iddia edilenler (ilçe başkanıyla yapılan röportajda belirtildiği gibi, bkz. yukarıda), elit olarak sayılmaktadır. Bu laik Türkler, „milleti“ oluşturan dindar Türklerle karşılaştırılmakta, AKP'liler, sözde laik iktidar elitini azarlamaya devam eden Erdoğan tarafından bu popülist görüşte tekrar tekrar güçlendirilmektedir. Ancak Çay Partisi'nin takipçilerinin aksine, buradaki mesele bu elit karşıtı itkiyle devlet aygıtını asgariye indirmek değil, kendi paylarına devralmaktır.

PEGIDA göstericileri

Çay Partisi ve AKP destekçilerini Almanya'daki sağcı protestocularla karşılaştırmak, popülist siyasetin savunulmasına yol açan bir başka

siyasi sosyalleşme biçimini keşfetme fırsatı sunuyor. ABD ve Türkiye'ye ilişkin olarak sadece ilgili araştırmacılar tarafından kitaplarda yayınlandığı kadarıyla ulaşabildiğim ampirik materyalin aksine aşağıdaki analiz, Göttingen Demokrasi Araştırmaları Enstitüsü'nün gerçekleştirdiği ve transkriptlerinin tümünü bana analiz için verdiği dört odak grup görüşmesine dayanmaktadır. Enstitü, bu odak grup görüşmelerini, Ocak 2015'te Dresden merkezli PEGIDA gösterilerine katılan kişilerle⁵ gerçekleştirmiştir⁶.

Analizim, giriş bölümünde de belirtildiği üzere, PEGIDA'yı „kurtuluş“ ve „şans“ olarak deneyimleyen Gregor, Conny, Marie ve Dirk ile yaptığım görüşmeye odaklanıyor. Kimya uzmanı olarak başarılı kariyerlerini geride bırakan ve emekli olmak üzere olan bu iki evli çift, eğitimlerinden bu yana Dresden veya çevresinde yaşıyorlar. Bu sosyal verilerle, özellikle erkekler, üç nicel araştırmanın ortak şekilde tespit ettiği gibi Ocak 2015'teki tipik PEGIDA göstericilerine karşılık gelmektedir: E30-60 yaş arasındadırlar, iyi eğitimlidirler, Dresden veya çevresinden gelmekte ve çalışmaktadırlar (bkz. Vorländer vd., 2018: 78-80).

Dört PEGIDA göstericisinin birbirlerini 25 yılı aşkın bir süredir tanıyor olması ve özellikle de 'moderatör'ün tartışmanın gidişatına müdahale etmekten büyük ölçüde geri durması nedeniyle, odak grubu Bohnsack (2014) tarafından geliştirilen prosedür anlamında bir grup görüşmesi haline getirmiştir. Dolayısıyla, tartışmacılar kendi deneyimlerini özgürce anlatabilmiş, böylece Belgesel Yöntem (Bohnsack, 2014; Nohl, 2022b) yardımıyla kolektif siyasi rol yönelimlerini ve bu tartışmalarda saklı olan Weltanschauung'u yorumlamak mümkün olmuştur. Diğer üç odak grup, katılımcıların heterojen olması ve birbirlerine yabancı

⁵ 'LEGIDA' kısaltması altında paralel bir gösterinin düzenlendiği Leipzig'de bir odak grubu gerçekleştirilmiştir.

⁶ Göttingen Demokrasi Araştırmaları Enstitüsü'nün yorumları için bkz. Geiges ve diğerleri (2015: 89-130).

olmaları nedeniyle daha güçlü bir şekilde etkilendiği için, analizim yalnızca iki evli çiftinkine benzeyen yönelimlerin belgelendiği pasajları içermektedir.

Giriş bölümünde belirtilen dört kimyacının deneyimsel dünyasındaki önemli bir an, sosyalleşme teorisinden hareketle siyasi bir rol deneyimi olarak tanımlanabilir: Bu kişilerin rol yönelimlerinin kaynağında seçmen olarak yaşadıkları hayal kırıklığı ve temsili demokrasinin mekanizmalarına 'hiç güvenmeme' yer almaktadır. Tüm odak gruplarda, temsili demokrasi mekanizmalarına yönelik bu hayal kırıklığı, rol deneyimi ve siyasi Weltanschauung'un karşılıklı olarak birbirini güçlendirdiği tekrar eden bir örnek aracılığıyla ifade edilmektedir: Mülteci barınaklarının kurulması (ayrıca bkz. Geiges vd., 2015: 98-99). Evli çiftler bu hikayeyi şu şekilde anlatmaktadır:

Marie: Bizim küçük köyümüzde de bir sığınma evi açıldı. İlk başta genç erkeklerin gelmesi gerekiyordu. Peki kimler geldi biliyor musunuz? Aileler. Ve nereye biliyor musunuz ... biz zaten söyledik: süper. Yani demek istediğim, eğer Suriye'de birileri şu anda oradaysa ... tabii ki onları alıyorsunuz. Ama onlar Sırbistan'dan geliyorlar! [gülüyor] Yani kendinizi kandırılmış gibi hissediyorsunuz! Ya da?

Conny: Evet.

Gregor: Evet, şimdi onlar ne, değil mi? Sırp lar. Yani bunlar kesinlikle [etnik; Yazar] Sırp değil, bahse girerim. Ya Çingenerler ya Boşnaklar ya da köşedeki bazı Müslümanlar. [...] Yani bu bilgi, yani Sırp lar, bir başka klasik yanlış bilgi. Sırp vatandaşlığına sahip olabilirler, ancak yine bir şey gizleniyor, bu da basitçe bir yalan ... bir yalan haline geliyor.

- Marie: Ve her zaman bunu atlayın, bunu atlayın. İnsanlara asla her şeyi anlatmayalım diye.
- Dirk: Beklenmedik bir şey değil.
- Marie: Bunu Doğu Almanya döneminden biliyoruz. Ve evet, asla kötü bir şey yok ... böylece kimse yanlış bir şey anlamıyor, böylece direniş falan olmuyor. Ve sonunda böyle bir ... evet her yerde bir baskı vardı.

Bu alıntıda konuşan çift, “genç erkekler” yerine “aileler”in gelecek olmasını memnuniyetle karşıladığını, ancak bu ailelerin Suriye'den değil de “Sırbistan'dan” geldiği ortaya çıkınca, bu durumu sadece tesadüfi bir “yanlış bilgi” olarak değil, aynı zamanda kasıtlı bir gizleme olarak algıladıklarını ifade etmektedir. Diğer iki odak grupta da bu durum, “seçim sahtekarlığı” olarak adlandırılmaktadır zira Dresden'de sığınma evlerinin kurulmasının seçim kampanyası sırasında gizlendiğini ancak seçimden sonra öne çıkarıldığı iddia etmektedirler. Gregor, Dirk ve Marie bu “yalan”ın ilk etapta olası “direniş”in ortaya çıkmasını önlemeye hizmet ettiğini varsaymaktadır.

Aynı zamanda, bu grubun siyasi dünya görüşünün iki önemli unsuru bu kısa transkriptte belgelenmiştir. Birincisi, burada göç için meşru ve gayrimeşru nedenler arasında bir ayırım yapılmakta ve sadece “Suriye'den” gelenler kabul edilmektedir. İkinci olarak, Gregor mültecilerin Sırp değil de “Çingeneler ya da Boşnaklar” olduklarına dair doğrudan bir kanıtı sahip olmasa da “Müslüman” olduklarından şüphelenmektedir. Ancak Gregor, grup görüşmesindeki diğer katılımcılar gibi, bu Müslümanların entegrasyon yeteneğine sahip olduğunu düşünmemektedir. Katılımcılar, entegrasyonu yapısal, kültürel ve dini asimilasyon olarak anlamaktadır.

Meşru göçü gayrimeşru göçten ayıran ve İslam'a karşı yöneltilen Weltanschauung anlamındaki bu konumlandırma, PEGIDA için adında yer alacak kadar önemli bir mobilizasyon faktörüdür. Bununla

birlikte, odak gruplarda ve dört kimyacının söyleşisinde, siyasi rol deneyimleri ve yönelimlerinin protestolarının destekleyici temeli olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu rol yönelimleri, özellikle de temsili demokrasinin mekanizmalarına ve çalışanlarına duyulan derin güvensizlik ve PEGIDA'ya katılım, yerleşik politikacıların olumsuz tepkilerinin algılanma biçimiyle pekiştirilmiştir. Gregor ilk gösterisini şöyle anlatmaktadır:

Gregor: Elbette İslam'a eleştirel yaklaşıyorum. Bu yüzden de Aralık ayının başında ilk kez oraya gittim. Ertesi gün şansölyemizi ya da başka birisini duydum. Sanırım şansölyeydi. Ve dedi ki...

Dirk: Bu da beni şok etti.

Gregor: yani: 'Ben insanlık için,'

Marie: Hoşgörü.

Gregor: 'yabancı düşmanlığına karşı, hoşgörü için'.

Marie: ‚Demokrasi için.‘

Gregor: Evet ve benzeri, PEGIDA'ya karşı. Yani bu bizim insanlık dışı, hoşgörüsüz ve benzeri olduğumuz anlamına geliyor, değil mi? Yani büyük bir hakaret, ben böyle yorumladım.

Gregor, Şansölye Angela Merkel'in sözlerini, diğerlerinin alkışları eşliğinde, PEGIDA aktivistlerini “insanlık dışı, hoşgörüsüz” olarak tanımlayan “büyük bir hakaret” olarak tersine çevirmektedir. Ancak resmin bu şekilde çizilmesi, bu kimyacıların duraklamasına ya da pes etmesine yol açmıyor, aksine eleştirildikleri şeyin katalizörü haline geliyor. Geiges ve arkadaşları (2015: 99) ampirik analizlerinde sadece düşmanlık hissi barındıran politikacıların eleştirisinde „hoşnutsuzluk

duygusu“nun „öfkeye dönüştüğü“nü zira bu duygunun dışarıdan bir müdahale olarak ifade edildiğini iddia etmektedir.

Kendilerini eleştirenlerin bakış açısının PEGIDA göstericileri için kendi öfkelerinin ötesinde bir anlam kazanmaması ve en başta ötekinin bakış açısını hiç anlamaya çalışmamaları, Dresden’li ya da Sakson olarak kendi kimliklerini abartmalarıyla birleşmektedir (bkz. ayrıca Geiges vd., 2015: 92-97). Kendilerini nasıl tanımladıkları sorulduğunda, görüşülen göstericiler her zaman bölgesel kimliklerine atıfta bulundular: Saksonlar 'fischelant' (Sakson Almancasında); yani Leipzig'deki odak grubun deyimiyle 'uyanık', 'derin düşünen' ve 'yaramaz'.

Bu şekilde yeniden değerlendirilen bir özkimlik, PEGIDA'yı eleştirenlerin değersizleştirilmesini kolaylaştırıyor. Karşı göstericiler devlet tarafından para ödenen ve medya tarafından manipüle edilen kişiler olarak tanımlanırken, Şansölye 'karton burun' olarak nitelendiriliyor⁷. Bu, sadece daha önce yakınılan kendi kişiliğinin karalanmasını siyasi rakibin aşağılanmasına dönüştürmekle kalmıyor, aynı zamanda siyasi rakibin bakış açısını bir şekilde anlama isteği veya yeteneğinin eksikliğini de belgeliyor. Bu durum, kendi kızları PEGIDA'ya karşı tavır aldığına tamamen şaşırın iki çiftin durumunda çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır:

Marie: Noel'den önce beni çok ama çok etkileyen şey, üniversite mezunu ve doktoralı olan kızımızın PEGIDA'ya gitmemizden dolayı dehşete düşmesiydi. Ve bize orada devlet tarafından organize edilen bu karşı protesto gösterisine katılacağını söyledi. Ve aslında her zaman ... üç küçük çocuklu bir ailesi,

⁷ Palyaçolar, karton burun takıyor, yani Merkel'e karton burun diyerek onun sahtekar, ciddiye alınmaz bir insan olduğunu ima ediyorlar.

bir işi ve benzeri şeyleri var, aslında her zaman siyasi meselelerden uzak durdu. Ve benim kendi ...

Gregor: Ya da sıfır fikir.

Marie: Hayır, bu ... evet. Evet, hiçbir fikri yok.

Dirk: Okumuyorsun, bilgilenmiyorsun ama bir fikrin var.

Marie: O sadece bilgisiz, ama tamamen bilgisiz. Olabilirsin, bu işler böyledir.

Conny: Benimki de böyle.

Kendi kızlarının karşı gösterilere katılması, dört kimyacıyı anlamaya çalışmaktan ziyade öfkelenmektedir. Yüksek eğitilmiş torunlarının “hiçbir fikri” olmadığını iddia etmekten ve kısa bir süre sonra onları “beyinleri yıkanmış” ve hatta medya tarafından “enfekte edilmiş” olarak tanımlamaktan çekinmemektedirler.

- 30 -

Siyasi rakibin “sıfır fikri” olduğu düşünülüyorsa, dört kimyacı kendi bilgilerine ve siyasi kanaatlerine nasıl ulaşıyorlar? Grup görüşmesinde Conny, Dirk ve Gregor'un durup dururken sağcı haftalık ‘Junge Freiheit’ dergisini okuduklarını söyledikleri bir pasaj bu konuda açıklayıcıdır:

Dirk: Ama en azından bir şey var: en azından kendilerini gerçekliğe yönlendiriyorlar.

Conny: Evet, en azından yazıyorlar ...

Dirk: Her neyse, ben de öyle düşünüyorum, değil mi? Yani ben de gerçeğin sahibi değilim. Bütün bunların doğru olup olmadığını bilmiyorum. Ama kendimi gerçeğe yönlendirmeye çalışıyorum.

Gregor: Örneğin PEGIDA ile ilgili olarak, kendiniz de oradayken ve makaleleri okuduktan sonra bir

yargıya varabilirsiniz. Şöyle diyebilirsiniz: gerçekten de böyleydi. Ben de aynı şekilde görüyorum. Ve sadece gazetede okuduğunuz nispeten az sayıda gerçeği kişisel olarak teyit edebilirsiniz. Ve eğer birini tanıyorsanız ve o kişi gazetede yazılanlardan taban tabana farklıysa, o zaman güven ilişkisi genellikle sarsılır, öyle değil mi?

Dirk, bu gazetenin kendisini “gerçekliğe yönlendirdiğini” söylediğinde, bu, ilk olarak, “gerçeklik” gibi bir şeyin var olduğunu ve ikinci olarak, prensipte bunu yeniden üretmenin mümkün olduğunu ima eder. Daha da önemlisi, grubun bir şeyin gerçekliğe tekabül edip etmediğini nasıl bulduğudur: PEGIDA hakkındaki haberlere dayanarak, Gregor'un dediği gibi, “gerçekten de böyleydi denebilir. Ben de aynı şekilde görüyorum”. Bu, üçüncü olarak, kişinin kendi deneyimleriyle mutabakatının gerçekliğin bir ölçüsü olarak mutlaklaştırıldığını belgelemektedir. Dördüncüsü, kişinin kendi deneyimlediği şeylerle medya haberlerinin örtüştüğü az sayıdaki vaka, gazetenin gerçeklik odaklı olup olmadığının ve kişinin güvenini hak edip etmediğinin mutlak göstergeleri olarak hizmet etmektedir.

Grup ayrıca politikacıları, özellikle de „fizikçi” olarak eğitim aldığını vurgulayan Şansölye Merkel'i “gerçekçi” olmaya çağırıyor. Grup üyeleri için bu, ilgili istatistiklere bakmak anlamına geliyor:

Gregor: Almanya'nın orta düzeyde bir entegrasyon sorunu olduğu öne sürülüyor. Bu tamamen yanlış! Büyük bir İslamcı entegrasyon sorunumuz var ve başka hiçbir sorunumuz yok. Yani tüm Doğu Avrupalılar, tüm Güney Avrupalılar ve diğer herkes bir sonraki nesilde tamamen entegre olmuş durumda. Rusların yüzde 67'si bir Almanla evleniyor. Öyle mi?

Dirk: Müslümanların yüzde üçü ya da ikisi.

Gregor: Türkler ... Türk erkeklerinin yüzde üçü, Türk kadınlarının ise yüzde yedisi kendi toplulukları dışından evleniyor. Bu da kendi içlerinde kaldıkları ve paralel bir toplum olarak sağlamlaştıkları anlamına geliyor. Şimdi ülkeye yeni insanlar ve göçmenler getirirsem, o zaman böyle bir şeyi hesaba katmak zorundayım. O zaman artık Müslümanları getiremem.

Bu pasaj, bu dört kimyacının ortak siyasi dünya görüşünü bir kez daha ortaya koymaktadır: Dünya, burada nüfus, etnik aidiyetlere göre düzenlenir (ama sınıfsal aidiyetlere ya da eğitimsel niteliklere göre değil); İslam, "Türklerin" altında toplandığı ve entegre edilemez olarak dışlandığı bir üst-kimlik haline gelir. Bu, burada bir Weltanschauung (yani toplumsal meselelere yorumlayıcı bir erişim) olarak yeniden inşa edilebilirken, grubun kendisi de böylece açık gerçekliği kabul ettiğini varsaymaktadır. Bu gerçeklikten hemen bir sonuç çıkar: "O zaman artık Müslümanları getiremem".

- 32 -

Bu benmerkezci olguculuk (çünkü gerçeklik kişinin kendi algısına indirgenmiştir) ve olgulardan sanki kendiliğinden çıkan siyasi sonuçlar, farklı siyasi perspektiflerin müzakere edilmesini tamamen gereksiz, hatta anlamsız kılmaktadır. Bu nedenle, dört kimyacının ve aynı zamanda diğer odak grupların "referandum" talep etmeleri tesadüf değildir. Çoğunluğun iradesi bu şekilde doğrudan siyasi kararlara dönüştürülürse, müzakere, tartışma ve uzlaşma oluşturma gibi temsili demokrasinin ilgili mekanizmalarının artık hiçbir işlevi kalmaz⁸. En az bunun kadar popülizme yatkın olan bir diğer husus da, mağlup edilen azınlığın siyasi çıkarlarının tamamen gözardı edilmesidir.

⁸ Referandum talep etmeleri, siyasal bir rol yönelimi olarak gösterilmeyebilir çünkü verili temsili demokrasi'nin parçası değildir. Bu nedenle burada kurumlar karşıtı bir eylem yöneliminden bahsediyorum.

Sonuç

Çay Partisi (ABD), AKP (Türkiye) ve PEGIDA (Almanya) destekçilerine ilişkin nitel-ampirik verilerin analizinin gösterdiği gibi, burada farklı Weltanschauung'a ve her şeyden önce farklı siyasi rol yönelimlerine yol açan oldukça farklı siyasi sosyalleşme biçimleriyle karşı karşıyayız. İncelenen tüm vakalarda seçkinler ve halk ikilemi, seçkinlerin homojenleştirilmesi ve azınlıkların gözardı edilmesi söz konusudur. Bununla birlikte, siyasi rol yönelimleri bu ortaklıkların ötesinde geniş kapsamlı farklılıklar göstermektedir: Çay Partisi destekçileri ilkesel olarak devlete ya da hükümete güvenmemekte ve toplumun geniş kesimlerinin siyasetin dışında kaldığı ya da kalması gerektiği bir siyasi rol yönelimine göre sosyalleşmektedir. Öte yandan AKP destekçilerinin sosyal, ekonomik ve diğer meselelerin siyaset tarafından düzenlenmesiyle bir sorunu yoktur; onlar için önemli olan siyasi rakibin değil, kendilerinin (ya da partilerinin) devlete hakim olup ondan faydalanabilmesidir. Buna karşılık, burada incelenen PEGIDA göstericileri, temsili demokrasinin mekanizmalarına karşı derin bir güvensizliği ve “gerçekliğe” ve ondan doğrudan çıkan sonuçlara gizlenmeden erişmeye yönelik bir yönelimi belgelemektedir.

Burada analiz edilen popülist düşüncelerin tüm savunucuları arasındaki ortak özellik, temsili demokrasiye olan güven eksikliğidir. AKP destekçileri demokratik kurumlara ancak bu kurumları kendileri işgal ettiklerinde güvenmekte, Çay Partisi aktivistleri her türlü devlet müdahalesine güvensizlik duymakta ve PEGIDA göstericileri temsili demokrasinin mekanizmalarından öylesine derin bir hayal kırıklığı yaşamaktadırlar ki temelde bu kurumlara sırt çevirmektedirler. Ancak böylesi bir güven, temsili demokrasilerin kurumlarını destekleyen siyasi rol yönelimlerinin gerekli temelini oluşturacaktır.

Acaba yetişkin eğitiminin bu yönde bir işlevi olabilir mi? (Yetişkinlerle ilgili) siyasi sosyalleşme, yetişkin eğitiminden farklıdır. Yine de yetişkin eğitimi, hedef kitlesinin siyasi sosyalleşmesini her zaman göz

önünde bulundurulmalıdır ki muhatabına yönelik bir şekilde müdahale edebilsin. Örneğin, popülizm destekçileriyle çalışan herhangi bir siyasi yetişkin eğitimi, onların devlete ve demokratik düzene olan büyük güven kaybıyla başa çıkmak zorunda kalacaktır. Sadece bilişsel yeterlilikleri hedefleyen ve bilgi aktaran bir yetişkin eğitimi stratejisi, muhtemelen en başından başarısızlığa mahkum olacaktır. Tam da bu güven kaybı sosyalleşmeye bağlı olduğu için, yetişkin eğitiminin muhataplarının temsili demokrasi mekanizmalarına olan güvenlerini kademeli olarak güçlendirecek deneyimler yaşamalarını sağlamak daha önemli olacaktır.

Teşekkür

Bu makale için yapılan araştırma Centre for Global Studies, University of Victoria'daki bir burs temelinde gerçekleştirilmiştir. Merkezin çalışanlarına, bursiyerlerine ve lideri Oliver Schmidtke'ye ve 'PEGIDA' ile ilgili veri materyaline erişim sağlayan Göttingen Demokrasi Araştırmaları Enstitüsü'ne teşekkür ederim. Makale hakkındaki eleştirileri için ayrıca Erhan Bağcı, derginin hakemlerine ve Kemal İnal'e teşekkür ederim.

Kaynakça

- Akçaoğlu, A. (2019). Zarif ve Dinen Makbul. Muhafazakar Üst-Orta Sınıf Habitus'u. İstanbul: İletişim (2. baskı).
- Bohnsack, R. (2014). Documentary Method. İçinde: Uwe Flick (der.), The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis. London and New York: Sage, 217–233.
- Bourdieu, P. (2015). Pratik Nedenler. İstanbul: Hil.
- Cramer, K. (2016). The Politics of Resentment. Rural Consciousness in Wisconsin and the Rise of Scott Walker. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Dehnavi, M. (2013): Das politisierte Geschlecht. Biographische Wege zum Studentinnenprotest von ‚1968‘ und zur Neuen Frauenbewegung. Bielefeld: Transcript
- Dewey, J. (2008). The Public and its Problems. İçinde: J. Boydston (der.), John Dewey, the Later Works – Volume 2: 1925–27. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Doğan, S. (2017). Mahalledeki AKP – Parti İşleyişi, Taban Mobilizasyonu ve Siyasal Yabancılaşma. İstanbul: İletişim (3. baskı).
- Dubiel, H. (1986). The Specter of Populism. Berkeley Journal of Sociology, 31, 79–91.
- Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a Relational Sociology. The American Journal of Sociology 103(2), 281–317.
- Geiges, L., Marg, S., & Walter, F. (2015). Pegida – Die schmutzige Seite der Zivilgesellschaft? Bielefeld: Transcript.
- Goodwyn, L. (1978). The Populist Moment. A Short History of the Agrarian Revolt in America. Oxford: Oxford University Press.

Grundmann, M, & Höppner, G. (2020, y.h.): Dazwischen – Sozialisationstheorien revisited. Weinheim u. Basel: Beltz Juventa.

Hochschild, A. R. (2016). Strangers in their own Land. Anger and Mourning on the American Right. New York and London: The New Press.

Kasapoğlu, A. (2016, y.h.): Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji. Yeni İnsan Yayınevi

Koppetsch, C. (2019). Die Gesellschaft des Zorns. Rechtspopulismus im globalen Zeitalter. Bielefeld: Transcript.

Kumkar, N. C. (2018). The Tea Party, Occupy Wall Street, and the Great Recession. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Mannheim, K. (1960). Ideology and Utopia. London: Routledge and Kegan Paul.

- 36 -

Manow, P. (2018). Die Politische Ökonomie des Populismus. Berlin: Suhrkamp.

Mead, G. H. (1948). Mind, Self, and Society. Chicago: Chicago University Press.

Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. Government and Opposition, 39(4), 541–563.

Mudde, C. (2017). Populism: An Ideational Approach. İçinde: C.R. Kaltwasser, P. Taggart, P. Ochoa Espejo, & P. Ostiguy (der.), The Oxford Handbook of Populism. Oxford.

Müller, J.W. (2017). What is Populism? London: Penguin.

Nassehi, A. (2003). Der Begriff des Politischen und die doppelte Normativität der 'soziologischen' Moderne. İçinde: A. Nassehi and M. Schroer (der.), Der Begriff des Politischen, Soziale Welt-Sonderband. Baden-Baden: Nomos, 133–169.

Nohl, A.-M. (2022a): Politische Sozialisation, Protest und Populismus – Erkundungen am Rande der repräsentativen Demokratie. Weinheim und München: BeltzJuventa

Nohl, A.-M. (2022b): Belgesel Yöntem ile Eğitim Pratiklerini Araştırmak. Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi 39-1 (2), 3-22 [https://dergipark.org.tr/tr/pub/buje/issue/74521/1227594]

Özet, I. (2019). Fatih Başakşehir. *Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus*. İstanbul: İletişim.

Rodrik, D. (2018). Populism and the economics of globalization. *Journal of International Business Policy*, 1, 12–33.

- 37 -

Turner, R. H. (1962). Role-Taking: Process Versus Conformity. İçinde: A. Rose (der.), Human behavior and social processes. Boston: Houghton-Mifflin, 20–40.

Vorländer, H., Herold, M., & Schäller, S. (2018). *PEGIDA and New Right-Wing Populism in Germany*. Cham: Palgrave Macmillan.